دوورنیگای خۆپیشاندانەکانی عێراق

31-10-2019

نووسەرەکان

زریان رۆژهەڵاتی

کورتە : دوای ناوبڕێکی ئایینی لەبەر چلەی ماتەمی حسێن، 25ی ئەم مانگە شەقامی شیعە جووڵایەوە و ئەو رۆژەش وەك هەینییەکی خوێناوی لە مێژووی عێراقی نوێدا تۆمارکرا. خواستە فرەڕەهەندەکانی خۆپیشاندەران، واتای رەتکردنەوەی سیستەمی سیاسی ئێستای وڵات دەدات. رێکارەکانی حکوومەت و هێزەکانی راگری دەسەڵاتیش کە لە بازنەیەکی سەرکوتکردن و پێدانی ئیمتیازدا دەسوورێنەوە، ناڕازییەکانیان ئارام نەکردووەتەوە.

زریان ڕۆژهەڵاتی |

دوای ناوبڕێکی ئایینی لەبەر چلەی ماتەمی حسێن، 25ی ئەم مانگە شەقامی شیعە جووڵایەوە و ئەو ڕۆژەش وەك هەینییەکی خوێناوی لە مێژووی عێراقی نوێدا تۆمارکرا. خواستە فرەڕەهەندەکانی خۆپیشاندەران، واتای ڕەتکردنەوەی سیستەمی سیاسی ئێستای وڵات دەدات. ڕێکارەکانی حکوومەت و هێزەکانی راگری دەسەڵاتیش کە لە بازنەیەکی سەرکوتکردن و پێدانی ئیمتیازدا دەسووڕێنەوە، ناڕازییەکانیان ئارام نەکردووەتەوە.

هۆکارەکانی ڕووداوەکانی ئێستا دەمێکە ئاشکران و هەر لە زووشەوە پێشبینی تەقینەوەی دۆخی عیراق دەکرا. بۆیە زیاتر لە باسکردن لە هۆکارەکان کە دەشێ تۆمارێکی گەورەی بۆ بنووسرێت، ئێستا ئەو پرسیارە گرنگە کە چی ڕوودەدات؟ کاریگەرییەکانی ئەم خۆپیشاندانانە چین؟ ئایا ڕێگا بۆ گۆڕینی سیستەمی سیاسی دەکەنەوە یان ریشەی ناسەقامگیرییەکان قووڵتر دەکەن؟

قەیران لە دوای قەیران!

لەماوەی 16 ساڵی رابردوودا لە عێراق، قەیران بە قەیران دەڵێ خۆت لادە وا هاتم! هەرچەندە گەلێك قەیران تووشی عیراق بوون، بەڵام لە ریزی گرنگترینەکانیاندا، خۆپیشاندانەکانی ئەمدواییە چوارەمین و گەورەترین قەیرانێکە کە بەرۆکی سیستەمی سیاسی نوێی وڵاتی گرتبێت، ئەوەش قەیرانی ڕەوایی سیستەمەکەیە.

ئەو ڕێگایەی کە حکوومەت بۆ کۆنترۆڵکردنی ئەم قەیرانە هەڵیبژاردووە، بازنەیەکی پێدانی ئیمتیاز و سەرکوتکردنە کە زەحمەتە بەشێوەی درێژخایەن سەربگرێت. نفووسی گەنج و رووڵەگەشەی شیعەی عێراق کە داوای کار و گوزەرانێکی باشتر دەکات، تەنها داواکاری ئابووری نییە و خواستە سیاسییەکانیشی ریشەیەکی ناسیۆنالیستانەیان هەیە.

پاکێجەکانی حکوومەت بۆ "ریفۆرم" کردەنی نایەنە بەرچاو. بەرلە هەموو شتێك لابردنی پشکپشکێنە کە زیاتر وەك ئامرازێك بۆ سەرکوتکردنی داواکارییەکانی کورد و سوننە لەلایەن دەسەڵاتدارانی شیعی پێشخرا، کێشەیەکی گەورەی ناوخۆیی بۆ گرووپە شیعییەکان دروستدەکات. هەرلایەنێك هێزی سەربازی و پاڵپشتییەکی دەرەکیی مسۆگەر کردووە و بەوەش داوای بەشی خۆی دەکات. بەڵێنی دامەزراندن و دابەشکردنی پارە و زەوی بۆ دامرکاندنەوەی ناڕەزاییەکانیش تەنها و تەنها قەبارەی دەوڵەتی رانتییەر بەهێز دەکات کە پارە دەدات بۆ کڕینی پابەندیی هاووڵاتیان! ئەمە دەتوانێت چارەسەرێکی کاتی بێت، بەڵام هیچکات ریشەیی نییە.

ڕێکارەکەی تری حکوومەتیش کە سەرکوتکردنە، لەوانەیە بەشێوەی کاتی ڕێگا بۆ کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە خۆشبکات، بەڵام دواجار بێ ئەنجام دەبێت. لە دەیەی هەشتاکاندا زنجیرەیەك شۆڕشی نان ئەم ناوچەیەی گرتەوە کە لە لوبنان و ئوردن و میسر ڕوویاندا. جگە لەوە، هەرچی بۆ سەردەمی کۆن دەگەڕێینەوە، هۆکاری ناڕەزاییەکانی خەڵك یان ئابووری یان سیاسییەکی تاکڕەهەند بوون.

بۆ نموونە لەبەر نان یان لەبەر ناسنامە خۆپیشاندان و شۆڕش کراوە، بەڵام سەردەمی تازەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست سەردەمی وشیاربوونەوەی تاکەکانە و لێرەدا ئیدی ئایدیۆلۆژیا و دین ناتوانن ڕێگا لە خواستە مادی و سیاسییەکانی مرۆڤەکان بگرن و داواکارییەکانیش فرەڕەهەند بوون. لە 30 ساڵی رابردوودا، سەرەڕای سەرکوتکاریی بەهێزی رژێمە سیاسییەکان، ژمارەی خۆپیشاندان و ناڕەزاییە جەماوەرییەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەك کەمنەبوونەتەوە، بەڵکوو بەرەو زیادبوون رۆیشتوون و عێراقیش لەمە ریزپەڕ نابێت. لەماوەی 30 ساڵی رابردوودا، سەرەڕای سەرکوتکاری، لانیکەم 36 خۆپیشاندان و ناڕەزایی گرنگ لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست ڕوویانداوە کە زۆربەشیان لەم 10 ساڵەی دواییدا ڕوویانداوە و ماوەی نێوان خۆپیشاندانەکانیش کەمتر بووەتەوە و ئەمەش نیشانەیەکی ئاشکرایە بۆ شکستی سیاسەتی سەرکوتکردن.

خۆپیشاندان و ناڕەزاییەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست 1990-2019

[illegible] 2019-1990		
[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	4 [illegible]:2008 [illegible] 2011- 2012 [illegible] 2013 [illegible] 2019	[illegible]
[illegible]	5[illegible]: 2009[illegible]1999 [illegible]2017[illegible]2019[illegible]2018	[illegible]
[illegible]	4[illegible]: 1999 [illegible]2006[illegible]2007 [illegible]2013 [illegible]2015	[illegible]
[illegible]	6[illegible]: 1991 [illegible] 1999 [illegible]2011 [illegible] 2013 [illegible] 2019-2015 [illegible]	[illegible]
[illegible]	2[illegible]:2010-2011 [illegible]2017 [illegible]	[illegible]
[illegible]	2[illegible]:2011 [illegible]2014-2015	[illegible]
[illegible]	3[illegible]:1999 [illegible]2004 [illegible]2011	[illegible]
[illegible]	2011	[illegible]

[illegible]	2018 [illegible]2012-2011:[illegible]2	[illegible]
[illegible]	2019 [illegible]2016-2015 [illegible]2011 [illegible]2008-2006:[illegible]4	[illegible]
[illegible]	2011	[illegible]
[illegible]	2012-2011:[illegible]2	[illegible]

جەنگی ناوخۆیی (جەنگی شیعە- سوننە، جەنگی کورد، ململانێی شیعی ـ شیعی) لەگەڵ جەنگی تیرۆر (قاعیدە- داعش) و ناڕەزایی جەماوەری (2011-2019) سێ فاکتەری گرنگی پایەداربوونی ناسەقامگیرییەکانی عێراقی تازەن. ئەو سیانەش وایانکردووە کە سیستەمی سیاسی وڵات بەرەو لێواری داتەپین بڕوات و ئەگەری شکستهێنانی یەکجاری دەوڵەتیش زۆربێت.

چی روودەدات؟

ئەگەری نەمانی عادل عەبدولمەهدی وەك سەرۆکوەزیر لە جاران زیاتر بووە. بەڵام مەسەلەکە تەنها بە چارەنووسی ئەوەوە سنووردارنییە و بەهۆی تێکەڵاوبوونی تەسفییە حیساباتی سیاسی- ئایینی بە خۆپیشاندانەکان و هەبوونی چەك لە دەستی خەڵك و گرووپەکان، عێراق هەنگاوێکی دیکە لە ئەگەری هەڵگیرسانی دووەمین جەنگی ناوخۆیی شیعە نزیکبووەتەوە.

ئەگەر ئەم خۆپیشاندانانە بەردەوام بن، بەئەگەری زۆر داعش بەهێز دەبێتەوە. لەشکرکێشییەکەی تورکیا بۆ رۆژئاوای کوردستان و خۆپیشاندانەکانی عێراق کە وایانکردووە حکوومەت هێزە ئەمنییەکان بۆ کۆنترۆڵکردنی دۆخی شارەکان بگوازێتەوە، دەرفەتێکی زێڕینی بۆ داعش رەخساندووە. بەشێك لە گرووپە شیعییەکان دەیانەویت ئەم بابەتە بۆ ترساندنی خەڵك و لەو رێگایەشەوە کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە بەکاربێنن. بەڵام سەرەڕای نییەتی ئەوان، ئەگەری بەهێزبوونەوەی داعش راستییەکی حاشاهەڵنەگرە.

بەپێی ئامارەکانی وەزارەتی پێشمەرگە، لە ساڵی 2018 لە پێنج پارێزگای ناوچە ناکۆکی لەسەرەکاندا، داعش 456 پەلاماری هەبووە و لەئەنجامدا 1720 کوژراو و بریندار و رفێنراوی لێکەوتووەتەوە. هەروەها لە ماوەی هەشت مانگی 2019 شدا 181 پەلاماری هەبووە و لە ئەنجامدا 860 کەس کوژراو و بریندار و رفێنراون. ئەمەش دەریدەخات کە گوتارەکەی حەیدەر عەبادی سەرۆکوزەیرانی پێشوو سەبارەت بەو "نەسر"ەی کە بەسەر داعشدا سەرکردایەتی کردووە، راست نەبوو.

خاڵێکی دیکە ئەوەیە کە بەئەگەری زۆر لە حاڵەتی درێژەکێشانی خۆپیشاندانەکاندا، کۆچێکی دیکەی ناوخۆیی بەرەو هەرێمی کوردستان دەبینین ئەگەر هەرێم بە ئارامی بمێنێتەوە.

بەهۆی لاوازیی سوپا، ئەگەری کودەتا کەمە. ئەگەری کودەتای حەشدی شەعبیش کەمە، چونکە هەموو گرووپە چەکدارە شیعییەکان تەبا نین و ئەگەر کارێکی وابکرێت ئەگەری شەڕی ناوخۆیی زیاتر دەبێت. بۆیە درێژەکێشانی خۆپیشاندانەکان و بێتوانایی حکوومەت بۆ کۆنترۆڵکردنی دۆخەکە، لەوانەیە رێگا بۆ ئەگەری دەستوەردانی راستەوخۆی ئێران یان دەوڵەتانی دیکە خۆشبکات وەك ئەوەی کە لە سووریا روویدا.

دۆخی عێراق بەرەو نادیارییەکی زیاتر دەڕوات. ناسەقامگیریی عێراق زیانی گەورەی بۆ هەرێمی کوردستان هەیە، بەڵام پشتیوانیی زۆریش لە حکوومەت، لەم دۆخەدا باش نییە. باشتر وایە کورد لەم قۆناغەدا هەماهەنگییەکانی لەگەڵ سوننەی عێراق زیاتر بکات، چونکە لە ئەگەری وەرگۆڕانێکی کتوپڕدا مەرج نییە مافە دەستوورییەکانیان پارێزراوبن. جگە لەوە، هەرێمی کوردستان پێویستی بە یەکدەنگییەکی زیاتر هەیە بۆ هەموو ئەگەرەکانی پێش عێراق. لەو ڕووەشەوە کۆبوونەوەکەی سەرۆکی هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەحزاب گرنگ بوو کە دەکرێ درێژەی پێبدرێت.